

Wildenlack / DivjaLoka

Izveček

Članek nam osvetli pisne in slikovne zgodovinske vire o gradu Wildenlack/DivjaLoka. Poleg tega poda, s pomočjo dejstev in logičnega sklepanja, kratko analizo nastanka in namena gradu; na koncu so izhodišča in ideje za obnovo gradu. Del tega so tudi računalniške upodobitve verjetnega stanja gradu pred opustitvijo po potresu leta 1511.

Abstract

Wildenlack / DivjaLoka

This article sheds light on historical written and pictorial sources concerning the construction of Wildenlack/DivjaLoka Castle. In addition, with the aid of the facts and logical conclusions, it provides a short analysis of the creation and purpose of the castle. At the end are starting points and ideas for the renovation of the castle, including computer depictions of the probable state of the castle prior to its abandonment after the earthquake of 1511.

Članek o gradu/ruševini Divja Loka (Stari grad) je bil pripravljen iz gradiv, ki so nastala pri predavanju in razstavi na Dnevih evropske kulturne dediščine v Škofji Loki, Gradovi, utrdbe in mestna obzidja, 23. september 2006. Takratno predstavitev sva skupaj z dr. Francetom Štuklom pripravila v galeriji Franceta Miheliča v Kašči. Članek z njegovim povzetkom predavanja je izšel v LR, št. 53.

Skozi čas

Morebiten prvotni izgled obrambnega stolpa.

xxxx – obrambno nadzorni stolp, ki naj bi skupaj z gradiščem Puštal nad Trnjem nadziral prehod v Selško dolino. Morda celo del obrambne linije, ki je potekala na zahodnem obrobju Sorškega polja.

1202 – iz tega obdobja imamo prve omembe močno utrjenega gradu (Oton II.). Grad je bil verjetno postojanka Loških vitezov (od okoli 1230 dalje).

1315 – prva neposredna omemba gradu Castrum in Wildenlok ob obisku škofa Konrada v Loki. Takrat je bil popisani grajski inventar.

1317/20 – zemljiški gospod je v tem obdobju postojanko DivjaLoka temeljito obnovil in ji na novo dodal zunanji zid.

1350 – po tem obdobju ima grad DivjaLoka naslednje samostojne gradiščane: Sigmund Master(), Štefan Loški (1389), Martlein Musicz (1400/01), Janž-Ivan Peisser (1422), Hans-Ivan Landtliemberger (1423), Friderik Stein(), Andrej Froelih (1449), Osterman Liebenberger (1451), Jurij Siegersdorfer (1473-1503), Baltazar Siegersdorfer (1504/08).

1476 in **1482** – loško gospostvo ogrožajo Turki. Škof Sikst ukaže okrepiti vse utrjene postojanke in samo mesto.

1488/92 – kmečki upori pretresajo loško gospostvo. Gradiščan na DivjiLoki, Jurij Siegersdorfer dobi od škofa Siksta nalogo, da z vojaki dnevno ulovijo nekaj upornikov in jih priženejo v loške zapore.

1491-1503 – zanesljivi Jurij Siegersdorfer, gradiščan na Wildenlacku, opravlja tudi službo kaščarja. Leta 1501 je sestavil urbar.

1511 – grad kot tudi samo mesto je uničil rušilni potres. Stolpa na Kranjlu in gradu DivjaLoka po tem potresu škof Filip ni dal obnoviti.

1513 – rušenje gradu Wildenlack prevzame Indely Zymerman, proti odplačilu 4-ih talentov. Prav odmaknjeni legi se ima DivjaLoka zahvaliti, da so od ruševin odnesli le malo kamenja in vhodni portal. Veliko materiala se je zvalilo po strmih pobočjih.

1586 – rodbina gradiščanov Siegersdorfer iz DivjeLoke še do tega leta (s presledki) opravlja funkcijo loškega oskrbnika oziroma glavarja.

1649 – na upodobitvi Škofje Loke Matevža Meriana so lepo vidni nekateri podobni gradovi na obrobju Sorškega polja. DivjaLoka ni viden, ker je skica narejena iz Kranjla.

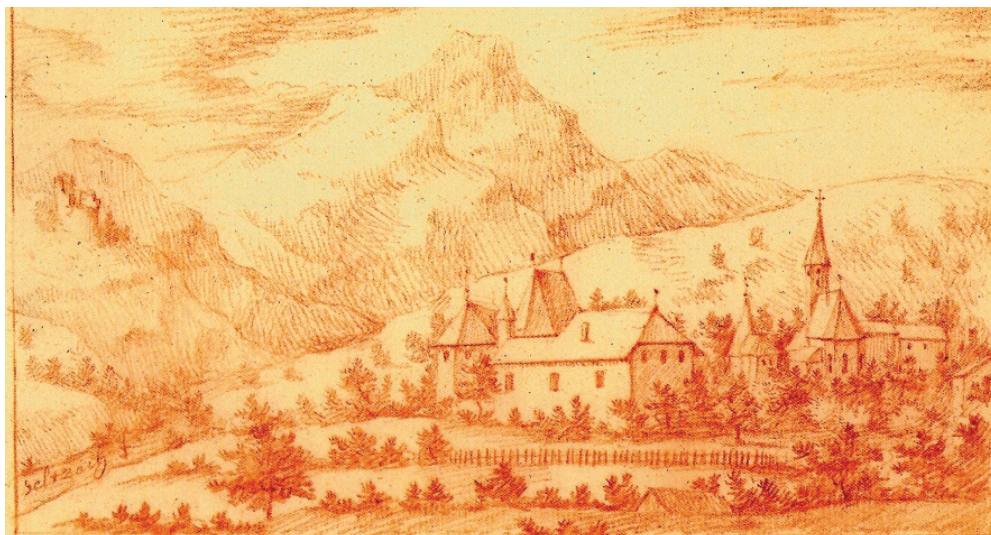
Morebiten izgled v 13. stoletju.

Morebiten izgled po utrditvi v 14. stoletju.

Bakrorez Škofje Loke izdelan po predlogi iz skicne knjige J. V. Valvasorja iz leta 1679. Na tej upodobitvi je na desni strani tudi ruševina gradu DivjaLoka.

Stara Loka (Altenlack), Janez Vajkard Valvasor, Topografija Kranjske, 1678-79, Skicna knjiga.
Prva upodobitev gradu Wildenlack/DivjaLoka. Na skici je lepo vidna ruševina gradu.

Skica v franciscejskem katastru iz leta 1869.

1678 - iz tega leta izhajata dve upodobitvi gradu Wildenlack, ki sta delo Janeza Vajkarda Valvasorja. To sta skici Škofje Loke in Stare Loke, na katerih je vidna tudi ruševina gradu DivjaLoka; to sta tudi prvi znani upodobitvi tega gradu.

1689 - iz skice Škofje Loke je narejen bakrorez, objavljen v Slavi Vojvodine Kranjske, na katerem je dokaj dobro prikazana ruševina gradu Wildenlack/DivjaLoka.

1869 - prikaz/skica ruševin gradu DivjaLoka (Stari grad) na franciscejskem katastru.

2006 - fotografija današnjega stanja gradu.

Fotografija današnjega stanja ruševine.

Namen - obramba, nadzor

Poimenovanje

Pravo ime gradu, ki je Ločanom bolj znan pod imenom Stari grad, je v resnici Wildenlack/DivjaLoka. V vseh starih zapisih, pa naj gre za zgradbo ali ljudi, ki so prihajali od tam, se uporablja ime Wildenlok ali Wildenlack. V Sloveniji je precej gradov ali ruševin, ki se imenujejo Stari grad, DivjaLoka pa je le eden. Tudi J. V. Valvasor na prvi upodobitvi iz leta 1679 uporablja ime Wildenlack.

Glede na stare bajke (beri Lojze Zupanc, Kamniti most) bo verjetno kar držalo, da so bili Loški vitezi, ki so bili prvi znani gradiščani DivjeLoke, bolj roparske oziroma "divje" narave - morda od tu tudi ime.

In na koncu narava - samo dobrih 10 minut potrebujete iz urbanega škofjeloškega okolja do gradu. Okolica gradu pa je čarobna. Posamezni kamniti monoliti so burili domišljijo (v povesti kot okameneli svatje). Globoke in strme divje doline, s kristalno čistimi izviri in potoki z ribami, močeradi, pupki, belouškami. Mogočni gozdovi z obilo divjadi. Nad vsem pa kraljujejo ptice ujede, ki gnezdiijo v Malem Lubniku. Zaključek doline z Vincarško grapo se pod Gabrovškimi lazi razširi v tako imenovano "Kuhno". Tam se ob vsakem deževju kuhajo meglice, kot bi velikani kuhali v velikem kotlu. Torej, tudi zaradi svoje okolice se pridevnik "divja" gradu prav dobro poda.

Začetki

Utrdba na markantni kamniti vzpetini (501 m. n. m) nad Vincarško grapo, med naselji Vincarje in Gabrovo pod Lubnikom. Geološka sestava tal izhaja iz triasa. Kamnina je pretežno dolomit, ki navzgor in navzdol prehaja v apnenec. Ravno grič, na katerem je DivjaLoka, obdajajo grape, bogate z vodo. Na gradu so prav gotovo lovili deževnico. Vprašanje je, ali so imeli tudi vodnjak. Sicer pa je hrib vodnat in v podnožju severne strani ob Vincarški grapi iz brežine kar vrejo izviri in Ločani to vodo cenijo.

Datum nastanka ni poznan, verjetno pa je to eno od starejših selišč na Loškem. Glede na lego je bil verjetno del obrambnega sistema, ki je potekal na makrolokaciji ob prehodu Sorškega polja v Polhograjsko in Loško hribovje. Mikrolokacijo obrambne linije bi lahko opredelili z vstopom v Poljansko in Selško dolino. Na poljanski strani sta vstop varovala Hribe in Krancelj (morda tudi utrdba na lokaciji današnjega gradu), na selški pa DivjaLoka in Puštal nad Trnjem. Ime Puštal je zelo zanimivo, v slovanskem izvoru bi ga lahko primerjali z izrazi spuščanje, prepust, straža, ... Na vsak način se to ime pojavi dvakrat. Na vhodu v Poljansko in Selško dolino.

Prve omembe DivjeLoke izhajajo iz začetka 13. in nato iz začetka 14. stoletja, ko so grad prenavljali in obdali z zunanjim obzidjem. Seveda je obrambni sistem utrjenih postojank mnogo starejši. Glede na mere utrjenih, bivalnih stolpov so to verjetno ostanki rimskega ali celo starejšega izvora.

Potres leta 1511

Škofjo Loko je ob prelomu 15. v 16. stol prizadelo kar nekaj nevšečnosti. Najprej kmečki upori, vojne, Turki, nato pa še potres 26. marca 1511 (Valvasor celo omenja številne potrese). Potres je moral biti zelo močan, saj je razrušil, ali močno razmajal, večino zidanih zgradb, bile

so tudi smrtne žrtve. Vse tri utrdbe (Loški grad, Stolp na Kranclju in DivjaLoka) so bile razrušene. Zgornji stolp in Divjoloko zaradi razrušenosti niso imeli namena obnavljati. Medtem ko so večino materiala za obnovo Loškega gradu prinesli iz Zgornjega stolpa, je bilo DivjiLoki zaradi odmaknjene lege prizanešeno (odnešen je bil le vhodni portal). Prav zaradi tega so ruševine DivjeLoke še danes lepo vidne. Kamenje iz zidov, ki so se porušili ob potresu, pa je še danes raztreseno po grapah pod gradom. Škof Filip se je hitro odzval in v Loko poslal stavbenike in zidarje, ki bo skrbel za obnovo mesta in Loškega gradu.

Zgradba

Osnovne mere prostora na katerem je grad so približno 39 x 19 m. Zahodno obzidje se nato nadaljuje po strmem grebenu v Vincarško grapo, sledimo ga lahko še kakih 20 m. Po današnjih ostankih lahko sklepamo, da je bil glavni vhod na S strani Gradu. Vratni portal, ki manjka, je bil po potresu 1511 odstranjen in verjetno vgrajen Loški grad. Glavni bivalni stolp je na JZ strani prislonjen ob obzidje, pomožni prostori za služinčad in živali pa so bili razporejeni ob JV in JZ delu obzidja.

Prva grafična upodobitev DivjeLoke, ki je hkrati tudi najboljša, je na Valvasorjevi upodobitvi Škofje Loke iz konca 17. stol. (1678), ko je bil grad že v ruševinah. Pa vendar so na tej sliki še dobro vidni ostanki bivalnega stolpa in zgradb ob vzhodnem obzidju ter celotno obzidje.

Današnje stanje

Dokaj dobro sta ohranjena zunanje in notranje obzidje. Vidni so še določeni detajli, odtoki, utori za lesne konstrukcije in odprtini za vhodno preklado. Poleg tega v tlorisu lahko zasledimo najmanj dve osnovi zgradb. Ena je tik ob vhodu desno in druga, večja v ozadju, ki verjetno predstavlja ruševine bivalnega stolpa. Z malo truda bi verjetno naleteli na še bolj natančno zasnovano in razporeditev objektov. Vidni so tudi ostanki zidu, ki poteka proti S, izven obeh obzidij.

Fotografija današnjega stanja ruševine.

Grad je dobesedno poraščen (nekaj dreves raste prav iz zidu), v notranjosti pa raste grmovje in nekaj večjih dreves. Morda je prav zelenje grad zaščitilo pred hitrejšim propadanjem, zato bi bilo treba ob morebitni obnovi ali oživitvi to upoštevati.

Vsekakor je trenutno največji sovražnik gradu človek. Na nekaj mestih so "radovedneži" izgrebli v zid luknje ali od njega odvalili kamenje po pobočju.

Obnova

Računalniška rekonstrukcija

Grad DivjaLoka je danes res divji. Vsaj, kar se tiče urejenosti. Ker nas skrivnosti od vedno privlačijo, nas mora zanimati tudi DivjaLoka/Wildenlack. Grad hrani še veliko zgodb, ki čakajo na "viteze", ki jih bodo želeli in zmogli razkriti. Upajmo le, da ne bo treba čakati še 500 let.

Z računalniško upodobitvijo sem želel vzpodbuditi zanimanje za enega najstarejših objektov na Loškem, o katerega izvoru lahko le ugibamo. Seveda upodobitev ni "iz trte izvita", ampak je plod študije prvih grafičnih virov in dejanskega stanja.

Prvi sliki gradu izhajata iz leta 1678 (Valvasorjeva skicna knjiga) iz upodobitev Stare Loke in Škofje Loke. Leto zatem je bil izdelan tudi bakrorez Škofje Loke, kjer je grad tudi opisan kot Wildenlack. Na žalost je bil grad v tem času že razrušen in opuščen celih 167 let.

Pri rekonstrukciji mi je bila v veliko pomoč tudi upodobitev Loke (Lackh) Matevža Meriana iz leta 1649. Na njej DivjaLoka sicer ni viden, so pa upodobljeni drugi podobni gradovi ob robu Sorškega polja, ki še niso bili v ruševinah (Sv. Jošt, Šmarna gora, Kamniški

Računalniška upodobitev gradu DivjaLoka.

stari grad, ...). Na osnovi teh upodobitev sem pripravil 3 dimenzionalni model in vizualizacijo verjetnega izgleda gradu. Poleg ožje lokacije z modelom zgradbe sem izdelal tudi širši model terena in dostopne poti. Za boljšo predstavo o sami lokaciji pa dodajam še fotografijo ruševin in fotomontažo s 3 dimenzionalni modelom DivjeLoke.

Rekonstrukcija bi bila lahko še bolj natančna, če bi imel nekaj več podatkov, ki bi jih dobili z razkritjem oziroma izkopavanji v notranjosti objekta.

Dostop in okolica gradu

Danes do DivjeLoke vodi kar nekaj poti. Včasih je bil verjetno glavni dostop po Vincarški grapi in po dolini vzhodno od gradu (kjer danes poteka markirana pot na Lubnik). Tam je velika voda leta 1990 odkrila del stare, s kamnom tlakovane ceste, ki jo je mogoče zaslediti še danes. Pot se je pri gradu verjetno razcepila; prva je vodila proti sedlu pred Kobilu, kjer je bila včasih bližnjica oziroma prehod med Poljansko in Selško dolino, druga pa je vodila proti zaselku Gabrovo pod Lubnikom.

Kot zanimivost naj omenim, da se pod starimi (pozabljenimi) krajevnimi imeni poleg gradu Wildenlack oziroma DivjaLoka pojavi to ime še trikrat: Zminec, Sv. Florjan in Sv. Andrej nad Zmincem.

Ob gradu je zaznati še nekaj spremljajočih objektov. Na JZ grajskem pobočju, tik ob poti, so ostanki kamnoloma, kjer so verjetno pridobivali klesance za gradnjo in obnovo. Še danes je lepo vidna sled lomljenja kamna. Na S strani je bil na pomolu pred gradom verjetno prostor za drobnico in konje (delno pokrit), po poti J od gradu pa pridemo do potoka, kjer je bil verjetno (vsaj po obdelanem kamenju sodeč) zbiralnik za vodo - morda tudi za pranje.

Ideje

Učna pot DivjaLoka

Ena izmed možnosti je vključitev gradu DivjaLoka v naravoslovno-zgodovinsko učno pot, ki bi potekala in vsebovala točke: Loški grad, grajsko obzidje, Stolp na Kranclju, jami Kevdrc in Marijino brezno, DivjoLoko in dolino "Kuhno" s svojimi izviri, med katerimi je tudi Ločanom znan "Žegnan student".

Pot bi bila označena s točkami, pohodnik pa bi v muzeju na Loškem gradu dobil brošuro z opisi točk. Turistom bi lahko bil na voljo tudi vodič (morda tudi speleolog), ki bi jih peljal po poti, natančneje razložil posamezna mesta učne poti ali popeljal v loško podzemlje.

K izdelavi in vzdrževanju te poti bi bilo smiselno pritegniti mlade, od vrtcev do osnovnih in srednjih šol.

Delna obnova in oživitev

Obnove in oživitve gradu bi se bilo treba lotiti zelo natančno in tenkočutno. Ves čas se moramo zavedati, da je grad DivjaLoka med najstarejšimi zgradbami in morda ena izmed najprej poseljenih točk na tem ozemlju. Najprej bi se morali lotiti temeljitih arheoloških izkopavanj, le-ta bi nam razkrila lep del zdaj neznane zgodovine gradu.

Po izkopavanjih bi bilo treba ruševine delno obnoviti in jim vliti vsaj nekaj življenja, saj brez tega noben objekt nima pravega smisla. DivjaLoka je prekrasna razgledna točka in idealno okolje za marsikatero prireditev. Poleg tega je narava v okolici gradu res divja.

Praktično 5 minut od mestnega vrveža najdemo neokrnjeno naravo, po kateri vodijo gozdne poti. V dolinah, za razliko od loškega krasa, žuborijo potočki in dokler se ne vzpnemo na sam grad ne opazimo niti ene zgradbe; DivjaLoka je hkrati blizu in daleč.

Vrnitev v preteklost ali prihodnost

Grad DivjaLoka je imel v preteklosti marsikatero pomembno vlogo. Že sama lega gradu govori, da je bil zgrajen na vzpetini kot obrambna točka, saj se je tod najlažje braniti pred morebitnim vsiljivcem. Poleg tega je bil na hribu tudi dober razgled, pa vendar so v okolici tudi višji hribi. Položaj gradu je bil pravi kompromis. Prebivalci so okolico nadzirali, pa vendar so želeli marsikateremu popotniku ostati skriti. Lahko bi rekli "ne preblizu in ne predaleč".

Vprašati bi se bilo treba, ali je smiselna ponovna oživitev in katera oziroma kakšna izvedba bi to bila.

Morda pa se le najde nekdo, ki bi bil sposoben prebuditi Trnuljčico, ki spi ne 100, temveč že 500 let. Čas je za razmislek, po kateri poti bomo nadaljevali. Vidimo, da se ustanovljajo društva za oživitev starih običajev in življenja nasploh. DivjaLoka je zaklad, trdno zaklenjen v skrinji, na kateri sedimo. Ali bo kdo dovolj pogumen, da bo obrnil ključ?

Med vsemi primeri revitalizacije sem izbral en primer, ki nam je blizu, tako po lokaciji kot po sami velikosti in izgledu. To je grad Haimburg ali Heunburg blizu Velikovca na Koroškem. Prvi viri o gradu so iz približno istega časa kot DivjaLoka. Leta 1971 ga je kupil dipl. ing. Volker Helldorf, ki ga je ob pomoči društva, ustanovljenega z namenom revitalizacije, obnovil do te mere, da v njem gostuje gledališki, umetnostni in kulturni festival K.L.A.S.

Računalniška upodobitev možne obnove oziroma zaščite gradu.

Wildenlack DivjaLoka

Font DivjaLoka je izdelal arhitekt Tomaž Križnar po predlogi Valvasorjeve pisave z upodobitve Škofje Loke, kjer je narisana tudi ruševina Wildenlack/DivjaLoka. Ker na tej upodobitvi ni vseh črk abecede, so ostale pridobljene iz Valvasorjevega zemljevida Kranjske.

VIRI:

ZAL-ŠKL, ŠKL 305, Zbirka katastrskih map, Reambulacija franciscejskega katastra.

LITERATURA:

Blaznik, Pavle: *Srednjeveški urbarji za Slovenijo. Urbarji freisinske škofije*. Ljubljana : SAZU, 1963.

Blaznik, Pavle: Zgornji stolp na Kranclju in Stari grad pod Lubnikom ter njuni gradiščani. *Loški razgledi* 3, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1956.

Blaznik, Pavle: *Škofja Loka in loško gospostvo (973-1803)*. Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1973.

Koch, Wilfried: *Baustil Kunde*. München : Mosaik Verlag GmbH, 1991.

Merian, Mattheus: *Topographia Provinciarum Austriacarum*, Frankfurt am Mein, 1649. Ponatis, Wien/ Dunaj : Archiv Verlag, 2005.

Valvasor, Janez Vajkard: *Topografija Kranjske 1678-79* : skicna knjiga. Faksimiliran natis, Ljubljana, 2001.

Valvasor, Janez Vajkard: *Slava Vojvodine Kranjske*. Ljubljana, 1689. Ponatis, Ljubljana-München, 1970.

Summary

Wildenlack/DivjaLoka

DivjaLoka Castle is one of the oldest, if not the oldest building in Škofja Loka. The first written mention is from the very start of the 13th century, in relation to the manner of building and it can be assumed that the fortress originated in the 11th century. It is very likely that the location was already settled at the end of the Roman Empire. A refuge was probably created here from the 5th century onwards. Important archaeological sites in the nearby hills (Puštal nad Trnjem and vicinity) indicate this.

This contribution starts by shedding light on and arranging currently available historical sources, both written and pictorial. The chronological arrangements provide a documentary picture of DivjaLoka Castle. According to the sources, and above all in view of the macro and micro location of the castle, conclusions can be reached as to how and why the castle was built. The basic purpose was probably control of the important accesses to Poljanska and Selška valleys, as well as the passage between the two. It was taken over as such by the Bishops of Freising as the first fortified outpost in Loka.

The castle was destroyed and abandoned after the most powerful earthquake known to have struck Slovenia, in 1511, which had its epicentre in Idrija. The remote and inaccessible location is to be thanked that the ruins of the castle did not change much in the following 500 years.

The present condition calls for renovation or protection of the building and surroundings. It would be sensible to preserve and rescue from oblivion one of the pearls of Loka, which is located in beautiful nature in the immediate vicinity of Škofja Loka. Prior to renovation, careful archaeological investigation of the location is required, which could perhaps provide us with some finds. These could additionally clarify the creation and history of the castle.

In 2011, 500 years will have passed since the castle was abandoned. Within my modest powers, I wish to contribute to preservation of the existing object. I have thus prepared written material and produced various computer presentations of the castle on the basis of the historical facts and the old pictorial sources.